

Școala de la Palo Alto

Sub această denumire regăsim un grup de cercetători de origini științifice diferite, care la un moment dat au lucrat la Palo Alto (oraș situat la sud de San Francisco). Principalele direcții de cercetare ale acestui grup au privit o teorie a comunicării, o metodologie de schimbare și o practică terapeutică, toate marcate de demersul *sistemic*.

Inițiatorul grupului a fost Gregory Bateson (n. 1904), care lucrase la spitalul de psihiatrie de la Veterans Administration (Palo Alto), după ce făcuse studii de zoologie și colaborase cu antropologii Margaret Mead și Leo Fortune. În anul 1942, Bateson descoperă necesitate de a reconsidera cercetările sale, ținând seama de retroacțiune (feed-back), deoarece până atunci comunicarea fusese analizată din perspectiva dinamicii forțelor și a raporturilor de cauzalitate dintr-o interacțiune. Prin urmare, el va aborda comunicarea ca pe un sistem de mesaje ce funcționează sub formă de <bucle>, în care energia de răspuns este oferită de receptor, și nu de impactul elementului declanșator (de unde noțiunea de feed-back). Cu alte cuvinte, va adera la principiile demersului *sistemic*, luând drept cadru metodologic interrelațiile din interiorul unei rețele, în care acționează mecanisme circulare de reglare. Se abandona, în acest mod, concepția liniară, și oarecum deterministă, a succesiunii acțiunilor și reacțiunilor între obiecte izolate.

1. Teoria comunicării

Maniera în care Școala de la Palo Alto a abordat comunicarea a fost în același timp deductivă și inductivă. Pe de o parte, s-au aplecat asupra unui anumit număr de modele teoretice și concepte împrumutate din demersul sistemic (derivat din cibernetică), dar și din lingvistică și logică. Pe de altă parte, s-au străduit să confrunte, în fiecare etapă de cercetare, observația precisă și analiza comunicării reale, studiul pornind cel mai adesea de la înregistrări filmate. Se poate spune că au dorit să depășească opoziția dintre subiectivitatea demersului clinic și reducăționismul metodei experimentale (clinicienii sesizează intuitiv o situație globală de interacțiune, dar nu sunt întotdeauna capabili să-i dea o formalizare; în experiment, se izolează câteva variabile, nu se accede la o viziune de ansamblu a situațiilor reale).

Teoria comunicării, așa cum a fost ea elaborată de Școala de la Palo Alto, se aplică în același timp pentru a lua în considerare procesele complexe ce se manifestă într-o interacțiune, și a face o formalizare riguroasă. În linii, generale, se bazează pe trei ipoteze:

1. *Esența comunicării constă în procesele relaționale și interacționale.* Într-o asemenea concepție contează mai puțin elementele luate separat (indivizii în cazul comunicării umane) decât raporturile ce se instaurează între aceste elemente.

2. *Orice comportament uman are o valoare comunicativă.* Altfel spus, toate relațiile pot fi percepute ca un vast sistem de comunicare. Observând succesiunea mesajelor plasate în contextul lor *orizontal* (secvența mesajelor ce preced și a celor ce urmează) și în contextul lor *vertical* (relația dintre interactanți și sistemul în care ea se înserează) este posibil să identificăm o *logică a comunicării*, adică un ansamblu coerent de reguli și concepte.

3. Tulburările psihice de personalitate, care ar trebui să-i preocupe pe psihiatri și psihologi sunt perturbări de comunicare între individul purtător de simptome și anturajul său. Există deci o *patologie a comunicării*, ale cărei mecanisme ne permit să înțelegem cele mai multe dintre așa-numitele maladii mentale.

2. Abordarea sistemică a relațiilor umane.

Noutatea acestui tip de abordare constă în aceea că vizează fenomene complexe și permite o viziune sintetică a problemicii, deoarece până atunci în științele socio-umane dominase demersul analitic. În timp ce analiza presupune descompunerea fenomenului în părțile sale elementare, și studierea proprietăților de la simplu la complex, sinteza caută să gândească totalitatea în structura și dinamica sa. În loc să disocieze, ea recompune ansamblul relațiilor semnificative ce leagă elementele în interacțiune, atitudine căreia îi corespunde noțiunea de *sistem* (un sistem este un ansamblu de elemente în interacțiune, în care modificarea unuia antrenează modificări în toate celelalte elemente).

2.1. Caracteristicile esențiale ale unui sistem:

- are o structură, compusă dintr-o <limită> ce îl separă de mediul său, și din elemente ce au diverse proprietăți, legate între ele printr-o rețea de comunicare, ce permite circulația energiei, materiilor și informației între elemente;

- un sistem are și un aspect funcțional. Funcționarea este asigurată printr-un flux de energie, de informații sau de elemente care parcurg sistemul și îi asigură conservarea, autoreglarea, reproducerea și adaptare la mediu. Cele mai multe dintre aceste funcții implică schimbul de informații, în special al informației asupra stării sistemului însuși și a mediului său. Acest rol este jucat de buclele de retroacțiune (feed-back), care ținând cont de datele culese, asigură reglarea proceselor funcționale;

- cele mai multe sisteme sunt în comunicare cu mediul lor - există intrări (inputs), ce rezultă din acțiunea mediului asupra sistemului, și ieșiri (outputs) ce corespund acțiunilor sistemului asupra mediului. Buclele de retroacțiune trimit, de asemenea, informații asupra rezultatelor unei acțiuni sau a unei transformări, sub formă de intrări care la rândul lor, provoacă la ieșire alte acțiuni sau transformări.

La nivelul sistemelor umane, obiectele ce vor constitui elementele sistemului vor fi *indivizii în interacțiune*. Atributele (proprietățile) acestor obiecte sunt acțiunile și reacțiile, atitudinile, rolurile, sau de o manieră mai generală, *comportamentele lor*.

Noțiunea de *interacțiune* este centrală în demersul sistemic, ea implicând ideea unei relații mutuale, a unei acțiuni reciproce; interacțiunea presupune *coprezența* (cel puțin în unele momente) a indivizilor și sugerează mai mult decât existența unui vector linear de tip stimul-răspuns -A acționează asupra lui B-, cât mai ales aceea a unei bucle în care reacțiile lui B influențează, la rândul lor, pe cele ale lui A (fiecare protagonist are rol de stimul/răspuns în raport cu celălalt). La nivelul comunicării umane, *interacțiunile pot fi verbale sau nonverbale*, adică secvențe de mesaje schimbate de indivizi aflați în relație reciprocă. Dar un sistem nu este caracterizat doar de elemente interne, ci și de mediul în care se situează, și pe care

Îl putem desemna prin noțiunea de *context* (contextul este ansamblul de elemente din mediu, ale cărui atribute afectează sistemul sau care sunt afectate de el). Sistemele umane sunt, de regulă, *sisteme deschise* ce comunică de o manieră constantă cu mediul lor.

2.2. Proprietățile sistemelor deschise.

a. *Principiul totalității.* Deoarece un sistem se definește ca un ansamblu de relații, nu îl putem aborda ca pe o simplă agregare de elemente independente - un grup nu este o colecție de indivizi. Dacă dorim să sesizăm dinamica grupului, trebuie să ne situăm la nivelul totalității, nu la cel al individului; în plus, diferite grupuri pot avea caracteristici comune ce sunt independente de indivizii care le compun. Corolarul acestei noțiuni de totalitate este că un sistem nu este reductibil la suma elementelor sale. Prin urmare, pentru a înțelege procesul de interacțiune nu pornim de la noțiuni proprii individului (aspirații, motivații ori de personalitate), ci de la analiza sistemică a acestor procese, ce pot clarifica caracteristicile individuale. Un alt corolar - nu putem aborda de o manieră lineară și unilaterală interacțiunile (ca acțiune a unei persoane asupra alteia), așa cum nu putem studia, de exemplu, comportamentul unui copil, ca realitate în sine, independent de relațiile sale cu părinții.

b. *Principiul retroacțiunii.* A ține seama de feed-back înseamnă a abandona concepția lineară a cauzalității. Dacă comportamentul copilului nu îl poate explica pe cel al mamei, și nici invers, trebuie să accedem la viziunea unei *cauzalități circulare*, în care fiecare comportament este considerat într-un joc complex de implicații, acțiuni și retroacțiuni ce îi leagă de alții. Școala de la Palo Alto operează cu două tipuri de retroacțiuni: -*pozitivă*, cea care conduce la accentuarea unui fenomen, cum ar fi efectul bulgărelui de zăpadă (el agasant, ea răspunde agresiv, el se enervează, ea țipă...); -*negativă*, cea care tinde să amortizeze/diminueze un fenomen. c. *Principiul homeostaziei.* Homeostazia este specifică sistemelor auto-reglatoare, adică acelor sisteme care reacționează la orice element perturbator de origine internă ori externă, printr-o serie de mecanisme reglatoare ce readuc sistemul la starea inițială.

d. *Principiul echifinalității.* De această dată se pune accentul pe importanța structurii prin raport cu geneza unui sistem. Evoluția unui sistem face ca actualele sale caracteristici să fie relevate într-o mai mare măsură de structura interacțiunilor prezente, decât de starea lor inițială. Spre deosebire de echilibrul sistemelor închise, determinat de condițiile sale inițiale, un sistem deschis poate ajunge la o stare temporară autonomă, independentă de condițiile inițiale și determinate doar de parametrii sistemului. Prin urmare, analiza sistemului conduce la privilegierea punctului de vedere sincron, prin raport cu cel diacronic (sau genetic).

3. Noțiuni - cheie elaborate de Școala de la Palo Alto

a. Nivelurile sensului unui mesaj. Orice mesaj presupune două sensuri - pe de o parte el transmite o informație asupra unui fapt (ori asupra mai multor fapte, opinii, sentimente, experiențe) despre care vorbește locutorul, iar pe de alta, exprimă direct sau indirect ceva despre relația dintre interlocutori. Bateson a numit primul nivel *indice*, iar pe cel de-al doilea *ordine*, dar cel mai adesea se vorbește despre *conținut și relație*. Câteodată conținutul poate fi secundar prin raport cu relația.

b. Dualitatea mesajelor. Pentru a comunica apelăm la semnale (cuvinte, gesturi, posturi, mimici), dar pentru a fi posibilă comunicarea trebuie să existe un cod comun ambilor parteneri - emițător și receptor. Utilizăm două tipuri de coduri: unul este obiectiv, definițional, cerebral, logic, analogic, specific științei, explicației, interpretării, iar altul este afectiv și bogat în imagini - figuri, metafore, simboluri. Primul cod se supune legilor sintaxei și semanticii, se servește de semne arbitrare. Cel de-al doilea este specific <gândirii non-dirijate> și se exprimă cu ajutorul unei simbolici în care semnificatul are o legătură analogică cu semnificatul. Școala de la Palo Alto desemnează aceste două moduri de expresie, apelând la limbajul electronic, prin digital și analogic. Modalitățile de comunicare sunt definite ca *digitale* dacă o comunicare se stabilește grație unui semn al cărui raport cu semnificația dată este pur convențională, și *analogice* dacă ea se fondează pe semne ce au un raport imediat evident cu ceea ce semnifică, prin mijlocirea unei asemănări ori a unei simbolizări. Conținutul unui mesaj este adesea exprimat prin cod digital, în timp ce relația este transmisă prin cod analogic.

c. Punctuația comunicării. Aceasta se referă la două aspecte: 1. maniera în care partenerii unei interacțiuni *decupează* comunicarea lor într-o suită de segmente și 2. *privirea* pe care fiecare interactant o îndreaptă spre comportamentul său și al partenerului său. Bunăoară, privirea, ca element de punctuație, poate conota, în funcție de situație, jena, ambiguitatea, conflictul etc. Deci punctuația *structurează* faptele de comportament, fiind esențială în a urmări interacțiunea și natura unei relații; depinde în mare măsură de maniera în care partenerii punctează schimburile lor.

d. Metacomunicarea. A metacomunica înseamnă pentru două sau mai multe persoane aflate în interacțiune, *schimb* - a schimba semnale asupra comunicării lor, care pot privi conținutul ori relația, și care poate fi explicit și verbal sau implicit și exprimat comportamental. Grație ei, interlocutorii pot preciza sensul ce trebuie atribuit mesajului, pot rectifica erorile de receptare sau de punctuație ale partenerului.

4. Modele de interacțiune.

Orice interacțiune este simetrică ori complementară. G. Bateson a propus, încă din anul 1936, conceptul de *schismogeneză*, pe care l-a definit ca <preces de diferențiere în normele de comportament individual, rezultat din interacțiuni cumulative dintre indivizi>. În acest cadru, el distinge:

- *schismogeneza complementară*, care se caracterizează prin comportamente diferite, dar articulate (ex. dacă A este autoritar, B care are relații continue cu el, își poate ajusta atitudinea arătându-se supus; această supunere a lui B favorizează autoritatea lui A, al cărui comportament cere și mai multă supunere de la B; în acest mod, A va deveni din ce în ce mai autoritar, iar B din ce în ce mai supus);

- *schismogeneza simetrică*, ce se caracterizează prin comportamente simetrice.

(Datorită dificultății de a opera cu cele două noțiuni, acestea au fost înlocuite cu <modele simetrice>, în care accentul este pus pe egalitatea partenerilor, și <modele complementare>, fondate pe recunoașterea și acceptarea diferenței dintre partenerii aflați în interacțiune).

VIATA DE LICEU

se traieste o singura data!